

levai.csaba_281_24

Tézisfüzet

Dr. Lévai Csaba:

James Madison és a rabszolgaság kérdése

című akadémiai doktori értekezéséhez

Debrecen

2024

I. **A doktori műben tárgyalt kérdéskör tudománytörténeti előzményei és a doktori mű célkitűzései**

A történetírásban jelentős érdeklődés figyelhető meg az amerikai forradalom, illetve annak vezetői iránt. Ami az egyesült államokbeli historiográfiát illeti, ennek oka nyilvánvalóan az, hogy az amerikai forradalom az Amerikai Egyesült Államok olyan alapító eseménye volt, amelynek történetírói megítélése emlékezetpolitikai jelentéstartalommal is bír és az amerikai nemzeti identitás alapvető kérdéseit is felveti. Világszerte pedig egyrészt azért mutatkozik folyamatos érdeklődés iránta, mert a kor egyik legmeghatározóbb olyan történelmi eseménye volt, amelyik a világ jelentős részére gyakorolt maradandó hatást. Másrészt pedig azért, mert annak az Amerikai Egyesült Államoknak a megszületéséről szól, amelyik napjaink első számú nagyhatalma, s amelyik a világ legnagyobb gazdaságával rendelkezik. Az Egyesült Államok mai lépései a világ minden országára hatással vannak, ezek megértéséhez pedig segítséget nyújthat, ha megpróbáljuk feltárni, hogy kik, hogyan és milyen eszmények jegyében hozták létre az amerikai köztársaságot. Ez a hatás Magyarországon is érvényesült, de az amerikai forradalom története sohasem keltett akkora érdeklődést a hazai történészek körében, mint a 18. század végi francia forradalomé, amelynek következményei akkoriban közvetlenebbül érvényesültek hazánkban.

Az egyesült államokbeli történetírás egymást követő irányzatainak nemcsak az amerikai forradalomról, hanem azokról az emberekről is meg kellett fogalmazniuk az álláspontjukat, akik „csinálták” ezt a forradalmat. A világ más országaiban pedig időről-időre felmerültek olyan szituációk, amikor azokat az eszméket, amelyeket az amerikai forradalom vezetői vallottak, a saját országuk történetének kontextusában tudták értelmezni. Magyarországon sem volt ez másként, ahol mindig olyankor élénkült meg az amerikai forradalom iránti érdeklődés, amikor úgy látszott, hogy annak eseményei, eszményei vagy vezetőinek elgondolásai valamiféle relevanciával bírtak az akkor adott történelmi helyzetekben. A reformkorban és az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején az Egyesült Államok követendő példaként, vagy legalábbis egy megkerülhetetlen viszonyítási pontként jelent meg. A dualizmus időszakában és a Horthy-korszakban lecsökkent ez az érdeklődés, majd a szocialista rendszer időszakában alapvetően a Szovjetunió, a szocialista országok és az Egyesült Államok nagypolitikai viszonyrendszere határozta meg az amerikai forradalom és vezetői megítélését a történetírásban. A rendszerváltás hozott új lendületet az amerikai forradalommal kapcsolatos magyarországi kutatásokban, amikor az Egyesült Államok létrejötte, politikai berendezkedése és vezetőinek elgondolásai újból olyan viszonyítási pontként jelenhettek meg, amelyeket figyelembe vehettek az új politikai rendszer kidolgozásán munkálkodó magyar politikusok és értelmiségi szakemberek. Ezért ez az érdeklődés nem csupán a történészek részéről mutatkozott meg erőteljesebben, hanem az alkotmányjogászok, jogtörténészek és politológusok irányából is. Bennem is ekkoriban támadt fel az érdeklődés az amerikai forradalom története iránt.

Az amerikai forradalom vezetőit a 19. századi egyesült államokbeli történetírás alapvetően pozitív módon értékelte (pl. George Bancroft). Olyan bölcs és előrelátó politikusokat láttak bennük, akik létrehozták azt az amerikai államot, amelyik a 20. század elejére a világ legnagyobb gazdaságává és megkerülhetetlen nagyhatalmává vált. Az új ipari Amerika felemelkedése azonban új társadalmi, gazdasági és politikai problémákat is felvetett és sokan úgy látták, hogy a kialakult struktúrák nem alkalmasak ezek megoldására. Az ezekhez a reform törekvésekhez kapcsolódó történetírói iskola, az ún. progresszivisták történetírók (pl. Charles A. Beard, Carl L. Becker) ezért a korábbinál jóval kritikusabban viszonyultak az amerikai forradalom vezetőihez, mivel úgy látták, hogy az általuk létrehozott mű mégsem volt olyan tökéletes, mint ahogyan azt 19. századi elődeik bemutatták. Ez a szemlélet volt a meghatározó a válságokkal terhelt két világháború közötti időszakban, s ez volt az első kísérlet arra, hogy a 19. századi historikusok egy része által szinte félisteni magasságokba emelt Alapító Atyákat esendő hús-vér emberekként ábrázolják a történészek. Módszertani szempontból ezek a fejlemények a prezentista-relativista felfogás megerősödését, illetve a gazdaság- és társadalomtörténet előtérbe kerülését hozták magukkal. Az 1950-es években, a hidegháború kialakulásával, a kommunista fenyegetéssel szembeni nemzeti egységet demonstrálandó, újból előtérbe került az amerikai forradalom és vezetői idealizálása (pl. Daniel J. Boorstin, Louis Hartz), akik mégis csak egy olyan politikai és társadalmi rendszert alapoztak meg, amelyik sikerrel szállt szembe ezzel a fenyegetéssel a „szabad világ” vezetőjeként.

Az 1960-as években, az afroamerikaiak polgárjogi küzdelme, a vietnami háború elleni tiltakozás, a diák, a női és a különböző kisebbségi mozgalmak kibontakozása hozott jelentős változást az amerikai forradalom és az Alapító Atyák megítélésében. Ez egyrészt megint a kritikai attitűd felerősödésében mutatkozott meg, hiszen az az egyesült államokbeli „valóság”, amelynek negatív jelenségei ellen az említett mozgalmak tiltakoztak, láthatóan nem volt összhangban az amerikai forradalom vezetőinek bizonyos alapvető eszményeivel. Ezek a fejlemények nagyon sokrétű hatással voltak az egyesült államokbeli történetírásra. Újból előtérbe kerültek a gazdaság- és társadalomtörténeti kutatások, csak azok most már az új, a társadalomtudományoktól átvett módszereket kezdték alkalmazni. Előtérbe került azoknak a társadalmi csoportoknak (afroamerikaiak, nők, őshonos amerikaiak, munkásosztály, alsó rétegek, kisebbségi csoportok) a vizsgálata, akik eddig „kívül rekedtek” vagy akiket „kirekesztettek” az amerikai történelem és történetírás „fősodrán”. Mind ez az „alulról szemlélt történelem” szemléletmódjával párosult.

Ezek az új fejlemények az amerikai forradalom és annak vezetői vizsgálata esetében is erőteljesen jelentkeztek. Sőt, azt lehet mondani, hogy ez volt az a szakterület, ahol szinte az állatorvosi ló módjára érvényesültek ezek a hatások, melyek annak a problémának a korábbinál jóval intenzívebb kutatásában sűrűsödtek, hogy milyen volt az amerikai forradalom vezetőinek a rabszolgatartáshoz való viszonya. Az amerikai forradalom néhány legismertebb vezetője (George Washington, Thomas Jefferson, James Madison, Henry Laurens, George Mason és mások) rabszolgatartó nagybirtokos volt, akik személyükben jelenítették meg a forradalom eszményei és a

forradalom utáni valóság közötti ellentmondást. Az afroamerikai rabszolgák az amerikai társadalom olyan alsó, „a történelem fősodrán kívül rekedt” társadalmi csoportját jelentették, amelyik az 1960-as években a történészek érdeklődésének a középpontjába került. Mind ez ráadásul az afroamerikaiak polgárjogi küzdelme kibontakozásának időszakában történt. Mindennek eredményeként jelentősen fellendültek az amerikai forradalom vezetői és a rabszolgatartás kapcsolatára vonatkozó kutatások.

Ennek előzményei a progresszivisták történetírás virágkorának időszakára nyúltak vissza. Az első olyan munkák, amelyek az afroamerikaiaknak az amerikai forradalomban játszott szerepével foglalkoztak, az 1930-as, 1940-es években jelentek meg (Herbert Aptheker), de most ezek száma megsokszorozódott (pl. Benjamin A. Quarles, Sylvia R. Frey, Douglas R. Egerton). A felélénkült érdeklődés azonban nem egyformán érintette a legfontosabb rabszolgatartó Alapító Atyákat. George Washington és Thomas Jefferson vonatkozásában ez jóval erősebb volt, mint James Madison esetében. Az Egyesült Államok első elnöke az amerikai nemzeti hagyományban és emlékezetpolitikában már életében az amerikai forradalom szimbólumává, értékei megtestesítőjévé és a nemzet egységének megjelenítőjévé kezdett válni. Ezért a 19. századi történetírás szinte félisteni magasságokba emelte alakját. S bár elnöksége idején már őt és politikáját is kemény bírálatok érték, kritikai véleményeket vele kapcsolatban még a 20. században is nehezebb volt megfogalmazni. A tábornok egyértelműen pozitívabb történetírói és emlékezetpolitikai megítélésében az is szerepet játszott, hogy – Jeffersonnal és Madisonnal ellentétben – nem érte meg az 1820-as évek elejét, amikor a rabszolgatartó rendszer területi kiterjesztésével összefüggésben a rabszolgaság kérdése a belpolitikai viták középpontjába került. A harmadik és a negyedik elnök kénytelen volt állást foglalni a kibontakozó vitákban. A már 1799-ben elhunyt Washington ekkorra kialakult nimbuszát azonban nem tépázta meg, hogy felfogását óhatatlanul egyik vagy másik nézőpont támogatásaként vagy elítéléseként értelmezték. Ez már csak azért is nehezebben történhetett meg, mivel a tábornok a halálakor ellenőrzése alatt álló rabszolgák közül végrendeletében felszabadította azokat, akik esetében a hatályos virginiai törvények ezt lehetővé tették. Így, 123 rabszolgája nyerte el szabadságát, ami hatalmas kontrasztot jelentett ahhoz az öt rabszolgához képest, akiket Jefferson szabadított fel végakarataiban, nem is beszélve Madisonról, aki egyetlen egyet sem. Mindennek eredményeként, az amerikai forradalom és a rabszolgaság kapcsolatát vizsgáló művek jóval nagyobb terjedelemben foglalkoztak George Washingtonnal, mint James Madisonnal. Az első elnök és a rabszolgaság kapcsolatának pedig az elmúlt húsz évben két monografikus igényű összefoglalása is született (Henry Wiencek, Mary V. Thompson).

George Washington mellett Thomas Jefferson vált a rabszolgaság és az Alapító Atyák kapcsolatával foglalkozó új kutatási irány másik kitüntetett alanyává, csak az ő esetében sokkal kritikusabb vélemények fogalmazódtak meg. Az Egyesült Államok harmadik elnöke már életében sokkal megosztóbb politikus volt, mint a nemzet atyjává magasztosuló George Washington, s ez a rabszolgasággal kapcsolatos renoméjára is

alaposan rányomta a bélyegét. Már életében kirobbant az a botrány, amelyben az a vád fogalmazódott meg, hogy tartós szexuális kapcsolatot folytatott Sally Hemings-szel, az egyik rabszolganőjével. Washingtonhoz hasonlóan, neki is több száz (körülbelül 600) rabszolga fordult meg a tulajdonában, de Jefferson sem életében, sem pedig végrendeleti úton nem hajtotta végre rabszolgái olyan tömeges felszabadítását, mint az első elnök. Az említett vád egész életén át végig kísérte, s később is mindig felszínre került, amikor Jeffersonról kritikus vélemények jelentek meg. Az afroamerikaiak polgárjogi mozgalmának kibontakozása idején is ezt történt, s részben ezért, Jefferson vonatkozásában ez a kérdés került a vele és a rabszolgasággal kapcsolatos újabb kutatások középpontjába. Ezek ráadásul olyan látványos eredményre vezettek, ami Jefferson egész történelmi megítélésére nagy hatást gyakorolt. DNS vizsgálatok segítségével nagyon nagy valószínűséggel sikerült igazolni, hogy az említett tartós szexuális kapcsolat valóban létezett, s abból hét gyermek született. Mindennek olyan szakirodalom lavina lett az eredménye az 1990-es évektől, ami minden Alapító Atya esetét magasan felülmúlta (pl. John C. Miller, Anette Gordon-Reed, Lucia Stanton, Gary Wills). Az a felvetés, hogy ő lett volna egy West Ford nevű rabszolgája apja, George Washington esetében is megfogalmazódott, ám – Thomas Jeffersonnal ellentétben – a bizonyítékok egyértelműen arra utalnak, hogy ez nem így volt.

James Madison vonatkozásában azonban nemigen lehetett beszélni az érdeklődés ilyen irányú megélénküléséről. A negyedik elnökre hagyományosan Jefferson egyfajta famulusaként tekintettek, akinek jelentőségét politikaelméleti gondolkodóként elismerték, de gyakorló politikusi teljesítménye háttérbe szorult a harmadik elnök két terminusa mögött, hiszen ő volt az az elnök, akinek fejvesztve kellett menekülnie az amerikai fővárost 1814. augusztus 24-én elfoglaló brit csapatok elől.

Az 1787. évi alkotmányozó konvención játszott kiemelkedő szerepével kapcsolatban James Madisonnak is kialakult egyfajta mitológiája, ami az amerikai politikai hagyományban az „Alkotmány Atyja” kifejezésben öltött leginkább testet. Ezt az is erősítette, hogy a történészek leginkább Madison jegyzetei alapján rekonstruálták az alkotmányozó konvenció eseményeit, ami egyúttal azt is jelentette, hogy óhatatlanul Madison szemüvegén át tekintettek azokra (Jack N. Rakove). Az utóbbi évtizedek kutatásai azonban ezzel kapcsolatban több lényeges dologra hívták fel a figyelmet. Egyrészt arra, hogy az éppen aktuális politikai helyzetre reflektálva, jegyzeteit utólag részben átírta, másrészt pedig arra, hogy más küldöttek is készítettek jól használható feljegyzéseket. Az újabb kutatások arra is rámutattak, hogy – a Magyarországon is széleskörűen elterjedt hiedelemmel ellentétben – a ténylegesen elfogadott alkotmány által meghatározott politikai berendezkedés nagyon jelentős pontokon tért el Madison eredeti elképzeléseitől, s hogy más, korábban kevésbé exponált politikusok – például James Wilson, Gouverneur Morris, Roger Sherman vagy George Mason – nézetei is nagy hatással voltak az alkotmány megfogalmazására (pl. Richard Beeman, Colleen Sheehan, Jeremy D. Bailey, Mary S. Bilder).

Ezek az új eredmények ugyanakkor, a Madisonnal kapcsolatos kutatásokat újból politikai gondolkodásának vizsgálata felé irányították, s ezek fő csapásiránya nem a rabszolgasághoz és az afroamerikaiakhoz fűződő viszonyának újabb szempontú

feltárása volt. Ezt az is erősítette, hogy neki olyan magánéleti „botránya” sem volt, mint a harmadik elnök esetében a „Sally Hemings ügy”, amelyik felerősítette a rabszolgatartó Jefferson kutatásának szándékát. Mind ezek ellenére a negyedik elnök élete több szempontból mégis alkalmas arra, hogy segítségével még árnyaltabb képet kapjunk az Alapító Atyák és a rabszolgaság kapcsolatáról, illetve az amerikai forradalom rabszolgatartásra gyakorolt hatásáról. James Madison ugyanis legtöbbjüknél fiatalabb volt, s mindnyájukat túlélte. George Washington 1799-ben meghalt, vagyis már nem élte meg a rabszolgatartás területi kiterjesztéséről az 1810-es évek végére kiéleződő vitákat. John Adams és Thomas Jefferson egy napon, a *Függetlenségi nyilatkozat* elfogadásának ötvenedik évfordulóján, 1826. július 4-én hunytak el. Megélték tehát az 1810-1820-as évek fordulóján a Missouri-válság kibontakozását, de a vámtarifák és a rabszolgaság miatt kifejlődő nullifikációs krízist az 1830-as évek elején már nem. James Madison viszont 1836-ban távozott az élők sorából, ami azt jelenti, hogy neki egy újabb olyan válsághelyzettel is meg kellett birkóznia, amelyik generációja legnagyobb vívmányát, az amerikai államok unióját látszott romba dönteni. Ezért, meg alkatuk eltérő jellegéből is adódóan, neki Jeffersonnál még hatványozottabban kellett szembenéznie azzal a kérdéssel, hogy a rabszolgaság problémájának kezelésére megfelelő-e az a kolonizációs megoldás, amire mindketten jutottak, vagyis, hogy a felszabaduló rabszolgákat „vissza” kell telepíteni Afrikába, illetve, hogy a rabszolgaságnak az Egyesült Államok új nyugati területeire történő kiterjesztése hosszabb távon a rabszolga népesség túlzott koncentrálódása ellen hat, s így hozzájárul a rendszer megszűnéséhez. Még erőteljesebben kellett szembenéznie a virginiai rabszolgatartó mezőgazdaság válságával és azzal, hogy államuk elveszítette azt a vezető szerepét, amit a forradalom idején élvezett. Még jobban számot kellett vetnie azzal a problémával, hogy a 19. század első felének sok amerikaiját már nem azok az eszmények hatották át, mint az alapító nemzedéket, s nem erényes, vidéki (többek között rabszolgatartó) gazdálkodók respublikájaként képzeltek el az Unió jövőjét. Azt is érzékelnie kellett, hogy a politikai rendszerben is olyan változások következtek be, amelyek megkérdőjelezték az „érdem arisztokráciájának” azt a vezető szerepét, amelyet Jeffersonnal együtt vallott, s amely tagjainak magukat tekintették. Értekezésemben e jelenségek komplex, összehasonlító módszerrel történő bemutatására vállalkoztam.

A magam történetírói gyakorlatában ezek az egyesült államokbeli historiográfiai fejlemények kapcsolódtak össze az amerikai forradalom iránti megélt hazai érdeklődéssel, amelyik a rendszerváltás időszakában volt tapasztalható. Úgy láttam, hogy tartalmi, elméleti és módszertani szempontból is olyan érdekes szakmai fejleményekről van szó, amelyek olyan kutatásokra adnak számomra lehetőséget, amelyekkel hazánkban még nem nagyon foglalkoztak, de amelyek Madisonnal kapcsolatban az Egyesült Államokban sem kerültek be az új irányzatok főáramába. Természetesen születtek tanulmányok a negyedik elnök és a rabszolgaság kapcsolatára vonatkozóan és a Madison biográfiákban vagy a politikai gondolkodását elemző összefoglalásokban is szerepelt a téma, ahogyan az amerikai forradalom rabszolgatartó rendszerre gyakorolt hatását vizsgáló művekben is. Ugyanakkor, az ő esetében ez a

kérdés nem vált az utóbbi évtizedekben olyan új, határozott kutatási irányvá, mint ahogyan Thomas Jefferson vagy George Washington esetében meg lehetett figyelni. E téma monografikus igényű feldolgozására még az egyesült államokbeli történetírásban sem került sor.

Összefoglalva, akadémiai doktori értekezésem megírásakor több cél megvalósítását tűztem magam elé:

- Újszerű módon, gazdaság-társadalmi háttérük kontextusából kiindulva kívántam megérteni James Madison, s részben George Washington és Thomas Jefferson rabszolgasággal kapcsolatos gondolkodását és tetteit.
- Az összehasonlító módszer alkalmazásával fel kívántam tárni a Madison, illetve a másik két virginiai rabszolgatartó politikus rabszolgatartásra vonatkozó gondolkodása és cselekedetei közötti hasonlóságokat és különbségeket. Meg akartam vizsgálni, hogy mik voltak a negyedik elnök álláspontjának sajátos vonásai, s hogy az miben különbözött a Washingtonétól és a Jeffersonétól, de különösen az utóbbiétól, s hogy ennek mik voltak az okai.
- Az amerikai forradalom másik két említett vezetőjével szemben, a James Madisonnal kapcsolatos szakirodalomban eddig háttérbe szorult az ő és a rabszolgaság viszonyának szisztematikus, a politikus egész életpályáját átfogó vizsgálata. Munkámmal ezt a hiányt igyekeztem pótolni.
- Madison rabszolgasággal kapcsolatos tetteinek és gondolkodásának vizsgálata annak elemzésére is kiváló alkalmat teremtett, hogy mit jelentett a korszakban rabszolgatartónak lenni. Be kívántam mutatni, hogy a rabszolgatartás személyes tapasztalata, az azzal kapcsolatos napi gondok és teendők hogyan határozták meg például az Egyesült Államok külügyminiszterei vagy elnökei mindennapjait, még akkor is, amikor olyan „nagy” történelmi események kellős közepén tevékenykedtek, mint az amerikai forradalom, az 1787.évi szövetségi alkotmány megalkotása és ratifikálása vagy a Nagy-Britannia elleni 1812-1814-es háború.
- Értekezésemet magyar nyelven írtam, s ebben az a szándék is vezérelt, hogy esetleges megjelentetése után, segítségével hazánkban is árnyaltabb kép alakulhasson ki egyrészt az Egyesült Államok létrejöttéről, másrészt pedig arról, hogy hogyan működött az ottani rabszolgatartó rendszer. Ez nemcsak abból a szempontból lehet fontos, hogy olyan új kép alakulhasson ki az Egyesült Államok történetéről, amelyik az újabb kutatások eredményeket is tartalmazza, hanem azért is, mert a behatóbb történelmi ismeretek alapján a hazai közvéleményben az Egyesült Államok mai helyzetéről és az amerikai kormányzatok ebből is következő döntéseiről is megalapozottabb vélemények fogalmazódhatnak meg.

II. A doktori műben tárgyalt kérdéskör forrásai, a feldolgozásuk során használt módszerek

Napjainkra olyan egyetemes történeti témák magyarországi bázisról történő kutatása is sokkal könnyebbé vált, amelyek elsődleges forrásbázisa Magyarországon kívül, például az Egyesült Államokban található. Ebben több tényező játszott szerepet. A mai kutatók számára több olyan ösztöndíj áll rendelkezésre, amelyek segítségével egyesült államokbeli levéltárakban és könyvtárakban végezhetnek kutatásokat, és az utazás feltételei is sokkal könnyebbé váltak. A külföldi szakirodalom beszerzésének is elhárultak azok az adminisztratív és ideológiai akadályai, amelyek a szocialista rendszer időszakában még fennálltak. A legnagyobb változást azonban a digitalizáció és az online adatbázisok megjelenése eredményezte. Egy magyar történész ma már otthoni dolgozószobájában kutatva érhet el olyan forrásokat, folyóiratokat és szakkönyveket, amelyekről negyven éve még csak álmodozhatott. Ráadásul, az egyesült államokbeli múzeumok, levéltárak, könyvtárak és kutatóhelyek nagy erőfeszítéseket tesznek arra, hogy anyagaik online is elérhetők legyenek. Úgy vélem, hogy ilyen feltételek mellett, egy magyarországi történész is olyan elsődleges forrásbázison alapuló kutatásokat végezhet például az amerikai forradalom és vezetői vonatkozásában, amelyek eredményeként a nemzetközi szakirodalomhoz érdemben hozzájáruló munkákat készíthet.

Értekezésem megírása során arra törekedtem, hogy mind ezeket a lehetőségeket kihasználjam és a fenti kritériumoknak megfelelő munkát tegyek le az asztalra. Az amerikai forradalom vezetői és a rabszolgaság kapcsolatára vonatkozó kutatásaimat az 1990-es évek közepén kezdtem. Az óta három hosszabb (4-6 hónapos) és négy rövidebb (egy-két hónapos) ösztöndíj segítségével végezhettem kutatásokat olyan egyesült államokbeli könyvtárakban, levéltárakban és kutatóhelyeken, amelyek anyagai értekezésem témájához szorosan kapcsolódnak. 1994-ben az akkori debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetem* és a *Indiana University* (Bloomington, Indiana) közötti cserekapcsolat keretében hat hónapig kutathattam az utóbbi, egyesült államokbeli viszonylatban is kiváló könyvtárában. 1996-ban egy hat hetes ösztöndíj tette számomra lehetővé, hogy a munkát a *Boston College* (Boston, Massachusetts) könyvtárában folytassam. 1998-ban egy hónapot tölthettem a Thomas Jefferson életművét kutató *International Center for Jefferson Studies* (Monticello, Virginia) könyvtárában, amely nemcsak a harmadik elnök, hanem a többi Alapító Atya vonatkozásában is az egyik legfontosabb kutatóhely. 1999-ben egy hat hónapos Fulbright-ösztöndíj elnyerése után térhettem vissza Virginiába, ahol a *University of Virginia* (Charlottesville, Virginia) Történelem Tanszékén a korszak legkiválóbb szakembereivel cserélhettem ki a témára vonatkozó gondolataimat, s használhattam az egyetem nagyszerű könyvtárát és kéziratárát. Ekkor az *International Center for Jefferson Studies*-szal is folytathattam szakmai együttműködésemet, mivel az Charlottesville közelében található. Az utóbbi intézménybe 2010-ben tértem vissza egy két hónapos ösztöndíj keretében, s még jobban elmélyíthettem az amerikai forradalom vezetői és a rabszolgaság kapcsolatára vonatkozó vizsgálódásaimat. 2015-ben egy hónapig kutathattam a *Fred W. Smith National Library for the Study of George*

Washington (Mount Vernon, Virginia) elnevezésű könyvtárban és kutatóközpontban, amelyik az első elnökkkel foglalkozó legfontosabb tudományos műhely. Ez az intézmény, illetve az *International Center for Jefferson Studies* az első és a harmadik elnök volt udvarházait és legfontosabb múzeumait fenntartó alapítványok (Mount Vernon Ladies' Association, Thomas Jefferson Foundation) keretében működnek. A Washington Könyvtárban én voltam az első külföldi ösztöndíjas. A *University of Virginia*-ra 2018-ban tértem vissza egy négyhónapos második Fulbright-ösztöndíj segítségével, s ekkor már kifejezetten az akadémiai értekezésem elkészítésével kapcsolatos kutatások álltak ottani munkám középpontjában. Ezek a hosszabb egyesült államokbeli tartózkodások nemcsak a tudásom bővítésére, hanem a téma vezető kutatóival való találkozásra és eszmecserére, konferenciákra való részvételre, vagyis egyesült államokbeli szakmai kapcsolatrendszerem kiépítésére is kiváló lehetőséget biztosítottak.

Ezen egyesült államokbeli ösztöndíjak mellett, jelentős európai kutatóközpontokban is végezhettem kutatásokat. 2004-ben a kutatóközpont ösztöndíja, 2005-ban pedig a *National University of Ireland, Galway, Faculty of Arts* (Galway Írország) támogatása tette számomra lehetővé, hogy az egyetem *Centre for the Study of Human Settlement and Historical Change* elnevezésű kutatóközpontjában végezzek kutatásokat elsősorban a transzatlanti rabszolga-kereskedelem vonatkozásában. 2008-ban pedig a legjelentősebb európai amerikanisztikai kutatóközpontban a *Freie Universität John F. Kennedy Institute* elnevezésű intézetében (Berlin, Németország) tanulmányozhattam a rabszolgatartó rendszerek kialakulását az észak-amerikai brit gyarmatokon. A magyarországi ösztöndíjak közül a *Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János kutatói ösztöndíja* (2001-2004) jelentette számomra a legnagyobb segítséget, amelynek keretében elsősorban Thomas Jefferson rabszolgaságához való viszonyát vizsgáltam. Ezek az ösztöndíjak nemcsak azt tették lehetővé számomra, hogy hozzáférjek az amerikai forradalom vezetői kiadott és kiadatlan iratanyagához és a szakirodalomhoz, hanem azt is, hogy a korabeli Virginia gazdasági, társadalmi és politikai viszonyairól is beható információkhoz jussak,

A külföldi ösztöndíjak közötti időszakokban az egyre növekvő online forrásanyagra támaszkodtam. Az amerikai forradalom legfontosabb vezetői iratanyagának kritikai kiadása évtizedek óta folyik, s némelyikük esetében a befejezés közelébe érkezett. A már kiadott anyagok pedig online is hozzáférhetők. A két legnagyobb adatbázis ebben a vonatkozásban a *National Archives* (Az Egyesült Államok Nemzeti Levéltára) által működtetett *Founders Online* elnevezésű (<https://founders.archives.gov/>), illetve a *University of Virginia Press* által fenntartott *Rotunda, The American History Collection* <https://rotunda.upress.virginia.edu/founders/FGEA> nevű adatbázis. Az előbbi az amerikai forradalom hét fontos vezetőjének (George Washington, Benjamin Franklin, John Adams és családja, Thomas Jefferson, Alexander Hamilton, John Jay, James Madison) már kiadott iratanyagait, több, mint 184 000 dokumentumot tartalmaz és ingyenesen hozzáférhető. Az utóbbiban az említetteken túlmenően Dolley Madison,

John Marshall, James Monroe iratai, Gouverneur Morris naplói és Benjamin Rush levelezése is elérhető, viszont csak korlátozottan hozzáférhető. Az említett egyesült államokbeli kutatóhelyeken ennek teljes anyagát is használni tudtam. Szintén szabadon hozzáférhető az Első és a Második Kontinentális Kongresszus jegyzőkönyveinek teljes anyaga a *Library of Congress* gondozásában (<https://www.loc.gov/item/05000059/>). A korszak legfontosabb tagállami és szövetségi törvényei és egyéb jogi és kormányzati dokumentumai pedig a *Yale Law School Lillian Goldman Law Library The Avalon* projektjének (https://avalon.law.yale.edu/subject_menus/contcong.asp) keretében szintén szabadon kutathatók. Ezeken túlmenően, természetesen más online adatbázisokat és forráskiadványokat is használtam.

A témával kapcsolatos szakirodalom jelentős része is megtalálható online formában. Nagy segítséget jelentett számomra, hogy a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára is előfizet olyan nemzetközi adatbázisok használatára, mint amilyen a JSTOR, amelyek a témához kapcsolódó folyóiratok és sok más kiadvány elérését tették lehetővé számomra. Nagyon sok egyéb online hozzáférhető elsődleges és másodlagos forrásanyagot is használtam. Ezek mind olyanok, amelyeket valamilyen ismert, megbízható felsőoktatási, tudományos vagy kormányzati intézmény gondoz. Természetesen saját kontómra is jelentős szakirodalom mennyiséget szereztem be, a témához kapcsolódó két vezető szakmai folyóiratnak (*The William and Mary Quarterly*, *The Journal of the Early Republic*) pedig előfizetője vagyok. Az egyesült államokbeli történész szakma két legfontosabb fóruma (*The American Historical Review*, *Journal of American History*) pedig elérhető a Debreceni Egyetem könyvtárában.

Értekezésem fő módszere az összehasonlítás volt. Noha munkám alapvetően James Madison és a rabszolgaság kapcsolatáról szól, ezt a viszonyt szélesebb kontextusba helyezve vizsgáltam. Egyrészt, Madison tapasztalatait és gondolatait az amerikai forradalom két másik virginiai rabszolgatartó nagybirtokos vezetőjéhez (George Washington, Thomas Jefferson) hasonlítottam. Másrészt azt vizsgáltam meg, hogy az a virginiai gazdasági-társadalmi és politikai közeg, amelyből származtak, hogyan hatott a rabszolgasággal kapcsolatos viszonyukra. Mindez a korabeli virginiai társadalom vizsgálatát, vagyis gazdaság- és társadalomtörténeti módszerek alkalmazását kívánta meg. Annak elemzését is nagyon fontosnak tartottam, hogy a negyedik elnök és társai egy adott történelmi szituációban, a rabszolgasággal kapcsolatos tetteikkel és gondolataikkal milyen célokat akartak elérni. Ez a szempont az eszmetörténetet is bevonta vizsgálódásomba, s ennek során elsősorban a cambridge-i eszmetörténeti iskola kontextualizáló módszerét használtam. Arra is törekedtem, hogy az egyes tárgyalt kérdések historiográfiai háttérét is megvilágítsam, ami a szakterület szemléletmódjának alkalmazását is lehetővé tette számomra.

Nagy hangsúlyt helyeztem arra, hogy elemzéseimet elméleti szempontból is megalapozzam. Ezért értekezésem elején a témám feldolgozásával kapcsolatos legfontosabb elméleti megfontolásokat és dilemmákat is körbejártam, s megjelöltem azokat az elméleti megközelítéseket, amelyekre elemzéseimet alapoztam. Ezek a

fennálló gazdasági-társadalmi viszonyok történelmet alakító szerepe, illetve a történelmi makro és mikro struktúrák kapcsolata vonatkozásában Max Weber ideái voltak. Annak vizsgálatában, hogy a történelem szereplői eszméikkel és cselekedeteikkel egy adott történelmi pillanatban milyen célokat akarnak megvalósítani, a cambridge-i eszmetörténészek kontextualista elméletére, abban a tekintetben pedig, hogy a történész milyen értelemben mondhat ítéletet hősei felett, Gyáni Gábor elméleti megfontolásaira támaszkodtam.

III. A doktori mű főbb eredményei

Akadémiai doktori értekezésem megírásakor az I. pont végén felsorolt alapvető célkitűzéseket szándékoztam megvalósítani.

Gazdaság-társadalmi háttérük kontextusából kiindulva kívántam megérteni James Madison, s részben George Washington és Thomas Jefferson rabszolgasággal kapcsolatos gondolkodását és tetteit.

E cél megvalósítása érdekében, értekezésem első részében részletesen mutattam be a 17-18. századi felső-déli gazdasági-társadalmi és politikai viszonyokat, azon új dzsentri réteg felemelkedését a középpontba állítva, amelyből a három rabszolgatartó Alapító Atya származott. Külön hangsúlyt helyeztem a Piedmont régió majd az Allegheny-hegységen túli területek benépesítésének folyamatára, amelyikben a felemelkedő dzsentri kulcsszerepet játszott, s ami az amerikai forradalom kirobbanásának is jelentős tényezője volt. Ebben a tekintetben is igyekeztem rávilágítani azokra a hasonlóságokra és különbségekre, amelyek származásuk és pályafutásuk tekintetében a három virginiai politikus tekintetében megfigyelhetők voltak. Úgy vélem, hogy sikerrel igazoltam, hogy részben hasonló, részben pedig különböző gazdasági-társadalmi háttérük jelentős hatást gyakorolt a rabszolgasággal kapcsolatos gondolkodásukra és tetteikre, s a felfogásaik és tapasztalatik közötti különbségek részben ezzel magyarázhatók. Annak bemutatásával, hogy a dzsentri milyen meghatározó szerepet játszott a virginiai politikában, arra is rámutattam, hogy ez a dominancia milyen mechanizmusokon keresztül érvényesült, s hogyan segítette James Madison és társai elindulását azon az úton, ami az új amerikai köztársaság elnöki székéig vezetett.

Második célom a James Madison és társai rabszolgaságra vonatkozó tettei és gondolkodása összehasonlító elemzése volt annak megállapítása érdekében, hogy azokat milyen közös és sajátos vonások jellemezték.

Erre vonatkozó vizsgálódásaim legfontosabb eredménye az volt, hogy Madison és két társa felfogása között jelentős eltérések adódtak, ami több oknak volt köszönhető. Némileg eltérő családi és társadalmi háttérük és a gazdálkodáshoz való eltérő viszonyulásuk mellett az is nagy szerepet játszott ezek kialakulásában, hogy Virginia gazdasági és társadalmi válsága kibontakozásának melyik fázisában fogalmazták meg gondolataikat vagy távoztak az élők sorából. Mivel jobb gazdasági menedzser volt Washington a gazdálkodása megújítására tett kísérleteit hamarabb

kezde el és hatékonyabban hajtotta végre, mint a harmadik és a negyedik elnök. Eladósodottsága sem érte el Jefferson vagy Madison szintjét, s így jobb anyagi kondíciók mellett volt kénytelen szembenézni a válsággal, amely még nem érte el az 1820-1830-as évek szintjét, amikor 1799-ben meghalt. Ez és sajátos családi körülményei is szerepet játszottak abban, hogy végrendeletében a saját tulajdonában lévő rabszolgái felszabadítása mellett döntött. Thomas Jefferson nem volt olyan jó gazdasági menedzser, mint az első elnök, s a gazdálkodása megújítására irányuló próbálkozásai is következetlenebbek és ezért kevésbé sikeresek voltak, mint a Washingtonéi. Részben családja rosszabb anyagi helyzete, részben életmódja miatt sokkal jobban eladósodott, mint az első és a negyedik elnök. Ráadásul, mivel 1826-ban halt meg, nemcsak a Missouri válságot élte meg, hanem ekkorra már az állam gazdasági és társadalmi válsága is sokkal jobban elmélyült. Mindez oda vezetett, hogy birtokai és rabszolgái túlnyomó többségét halálakor adósságai fejében elárverezték, s egész életében mindössze hét rabszolgáját szabadította fel. A gazdálkodás Madison érdeklődésének sem állt a középpontjában, s ezért nemigen tett komoly kísérleteket annak korszerűsítése érdekében. S bár kisebb vagyoni háttérrel rendelkezett, mint Washington vagy Jefferson, mégsem adósodott el olyan mértékben, mint az utóbbi. Azt azonban ő sem kerülhette el, hogy már életében ne kezdje eladni földjei és rabszolgái egy részét, amit özvegye odáig vitt, hogy maradék birtokai és rabszolgái is hamarosan piacra kerültek. Ráadásul, ő csak 1836-ban távozott az élők sorából, amikor nem csupán Virginia válsága vált még mélyebbé, hanem az ezzel összefüggésben is jelentkező szekcionális ellenétek is még jobban kiéleződtek. Ezek a tényezők, illetve a feleségéről való gondoskodás szándéka vezettek oda, hogy végrendeletében egyetlen rabszolgáját sem szabadította fel. Ezek a gazdasági-társadalmi viszonyok jelentős hatással voltak arra, hogy miként alakult a három elnök rabszolgasággal kapcsolatos gondolkodása. Az 1790-es évek végére George Washington számára is világossá vált a rabszolgatartó rendszer hosszabb távú fenntarthatatlansága, amit ő jórészt gyakorlati szempontból vizsgált. Úgy látta, hogy az nincs összhangban az amerikai forradalom általa is vallott eszményeivel és gazdaságilag sem hatékony. A rendszer fokozatos felszámolását törvényhozási úton, a rabszolgatartók anyagi kárpótlásával tudta csak elképzelni. Ugyanakkor, 123 rabszolgája felszabadításával fontos gyakorlati lépést is tett ebbe az irányba. Azzal Thomas Jefferson és James Madison is egyetértett, hogy a rabszolgatartás fel kell számolni, s hogy azt fokozatosan és a rabszolga tulajdonosok anyagi értelemben vett kompenzálásával kell végrehajtani. A gyakorlati megoldást mindketten a kolonizációban látták, és mindketten úgy gondolták, hogy a rabszolgatartó rendszer területi kiterjesztése azáltal, hogy nagyobb területre osztja el a rabszolga népességet, elősegítheti a rendszer megszüntetését. A harmadik és a negyedik elnök is megélte a Missouri válságot és a szekcionális viták kiéleződését, de Jefferson 1826-ban, Madison viszont csak tíz évvel később halt meg. Ez egyrészt azt eredményezte, hogy addigra jobban előre haladt Virginia válságának kibontakozása, másrészt pedig azt, hogy az utóbbi a nullifikációs válságot is átélte. Ezért James Madison még erőteljesebben volt kénytelen szembenézni a rabszolgaság problémájával, ami oda vezetett, hogy több

szempontból is más következtetésekre jutott, mint idősebb barátja. Mindketten a kolonizációban látták a kérdés gyakorlati megoldását, de Jefferson ezt nem vállalta fel nyíltan. Madison viszont igen, mi több, az Amerikai Kolonizációs Társaság elnöki tisztét is betöltötte. A harmadik elnök a kibontakozó szekcionális konfliktusban hajlott a nullifikáció gondolatának elfogadására, s a (déli) tagállamok jogainak védelmében a fegyveres ellenállás gondolatát is felvetette. A negyedik elnök viszont az új szövetségi alkotmány létrehozását és az arra alapozott politikai berendezkedés biztosítását tekintette élete legfontosabb politikai teljesítményének, s a kiéleződő vitákban mindig olyan kompromisszumos megoldást keresett, amelyik ezt tartotta szem előtt. Ebből az is következett, hogy egyértelműen elvetette a nullifikációs doktrínát. Jefferson és Madison között abban a tekintetben is jelentős különbség mutatkozott, hogy az előbbi határozott véleményt fogalmazott meg az afroamerikaiak biológiai értelemben vett alacsonyabb rendűségére vonatkozóan, amit Madison nem tette meg. Annak is ez a különbség lehetett az egyik oka, hogy a harmadik elnök erős szkepszissel fogadta a rabszolga és szabad afroamerikaiak jelentős szellemi teljesítményeiről szóló híreket és bizonyítékokat, míg a negyedik elnök ezekkel kapcsolatban jóval nagyobb megértést és empátiát mutatott.

Az angol nyelvű szakirodalomban sem létezik James Madison és a rabszolgaság kapcsolatának olyan monografikus igényű feldolgozása, amelyik a politikus egész életpályáját áttekinti. Munkámmal ezt a hiányt is igyekeztem pótolni.

Úgy gondolom, hogy ezt a célkitűzést több tekintetben is sikerült megvalósítanom. Nemcsak Madison szűkebben értelmezett teljes életpályáját vizsgáltam meg ebből a szempontból, hanem a rabszolgasághoz fűződő viszonyát még szélesebb kontextusba helyezve tárgyaltam. Ez egyrészt családi, származási háttérének alapos elemzését, másrészt pedig annak a gazdasági-társadalmi környezetnek a részletekbe menő bemutatását jelentette, amelyikben élt. Az életpálya egészének áttekintése mellett, a fenti szempontok érvényesítése is újdonságot jelent.

Egy másik fontos célom annak bemutatása volt, hogy mit jelentett a korszakban rabszolgatartónak lenni.

Ebben a tekintetben annak érzékeltetésére törekedtem, hogy a rabszolgatartás gyakorlata mennyire áthatotta egy rabszolgatartó életének mindennapjait, s ez még az oly „nagy” emberek vonatkozásában is igaz volt, akiknek a politikai döntéseivel kapcsolatban ritkán merült fel, hogy azokkal egy időben rabszolgatartó gazdálkodásuk mindennapi ügyeivel is foglalkozniuk kellett, s hogy így, azok ezekre a döntéseikre is hatással voltak. Úgy vélem, hogy munkámban sikerült rámutatnom arra, hogy James Madison és elnöktársai életében a rabszolgaság által felvetett elméleti és gyakorlati problémák egymással teljes mértékben összefonódva jelentek meg, s hogy jelentősen áthatották mindennapi életüket és gondolkodásukat.

Értekezésem megírásakor az a szándék is vezérelt, hogy segítségével hazánkban is árnyaltabb kép alakulhasson ki egyrészt az Egyesült Államok létrejöttéről, másrészt pedig arról, hogy hogyan működött az ottani rabszolgatartó rendszer.

Annak megállapításához, hogy ezt a célt mennyire tudom megvalósítani az is szükséges, hogy munkám a szélesebb nyilvánosság számára is elérhetővé váljon. Én mindenesetre a magyar szakmai és szélesebb olvasóközönség igényeit (is) szem előtt tartva készítettem el értekezésemet. Hogy olvasóim ennek hatására mennyire fogják másként látni az Amerikai Egyesült Államok történetét vagy kormányzatai mai döntéseit, illetve azok hazánkra gyakorolt hatásait, az már rajtuk is múlik.

IV. A doktori mű által tárgyalt kérdéskörben a pályázó által korábban közzétett publikációk

Szakkönyv, monográfia

Magyarországon magyarul megjelent

A republikanizmus-vita. Vita az amerikai forradalom eszmetörténeti hátteréről. (L'Harmattan, Budapest, 2003.) 443.

Amerikai történelem és történetírás. Válogatott tanulmányok. (Könyvpont Kiadó – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013.) 411.

Ebben a kötetben is több olyan tanulmány található, amelyek kapcsolódnak értekezésem témaköréhez.

Förtelmes kereskedelem. A rabszolga-kereskedelem és a rabszolgatartó rendszerek kialakulása a kora újkori Észak-Amerikában. (L'Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alap, Budapest, 2020.) 514.

Könyvfejezet

Magyarországon magyarul megjelent

Az amerikai függetlenségi háború. *Európa az újkorban.* Szerk. Orosz István-ifj. Barta János-Angi János. (Multiplex Media – Debrecen University Press, Debrecen, 2006.) 338-344.

Szakfolyóiratban megjelent tanulmány

Külföldön idegen nyelven

The Confessions of a Central-European Americanist. Early American History from an East-Central-European Perspective. *Uncommon Sense* (Newsletter published by the Omhundo Institute of Early American History and Culture, Williamsburg, Virginia), 2003 Spring, 11-27.

Ágoston Haraszthy: „Father of California Viticulture”? Debates in the Mirror of Recent Revisionist Literature. *Hungarian Studies Review*, Vol. XL, No. 1 (Spring, 2013) 7-24.

Magyarországon idegen nyelven

“The Tokay is Much More Superior To What You Sent Me Last Year Under That Name”. Thomas Jefferson and His Hungarian Wines. *Hungarian Journal of English and American Studies*, Vol. 8, No. 2, Fall, 2002. 85-94.

“The Tokay is much more superior to what you sent me last year under that name – Thomas Jefferson and His Hungarian Wines. *Hungarian Review – A Bi-monthly Journal from Central Europe*, Vol. 6, No. 6, November 2015. 74-84.

Magyarországon magyarul megjelent

„A tokaji sokkal jobb annál, mint amit tavaly ezen a néven küldött...” Thomas Jefferson és a magyar borok (Kísérlet egy attitűd rekonstrukciójára). *Agrártörténeti Szemle*, 2000. 3-4. 427-452.

„Reszketek hazámért, ha arra gondolok, hogy Isten igazságos”. Thomas Jefferson és a rabszolgaság problémája. *Aetas*, 2001/1. 5-26.

Politika, média és történetírás: Thomas Jefferson és Sally Hemings esete. *Aetas*, 23. évf. 2008/2. 83-94.

8. „Van esély nyitásra a császár részéről”: Egy Habsburg-amerikai kereskedelmi egyezmény lehetősége az 1780-as években amerikai szemmel. *Aetas*, 27. évf. 2012/3. 20-48.

Fábián Gábor és az egyesült államokbeli rabszolgatartó rendszer megítélése az 1830-1840-es évek Magyarországon. *Századvég*, 18. évf. 2013/3. 5-29.

Az amerikai és a francia forradalom között. Állandó és változó elemek John Adams politikai gondolkodásában az 1770-es évek végétől az 1790-es évek elejéig. *Századvég*, 19. évf. 2014/1. 27-42.

Forradalom – háború – rabszolgaság. Az amerikai forradalom hatása George Washington rabszolgasággal kapcsolatos felfogására. *Aetas*, 33. évf. 2018/1. 122-130.

George Washington mint rabszolgatartó. *Századok*, 153. évf. 2019/3. 521-540.

„Iszonyatosságok, melyeknek hallatára is elborzad az emberi szív” – Az erőszak megjelenése az amerikai (1776) és a magyar (1849) függetlenségi nyilatkozatban. *Debreceni Szemle*, új folyam 27. évf. 2019/4. 371-382.

Szemponatok az amerikai (1776) és a magyar (1849) Függetlenségi Nyilatkozat összehasonlításáról. *Századok*, 154. évf. 2020/3. 475-494.

James Madison, a rabszolgaság kérdése és a képviselőlet jellegéről folytatott vita az 1787. évi alkotmányozó konvención. *Aetas*, 39. évf. 2024/1. 5-28.

Gyűjteményes kötetben, konferencia kiadványban megjelent tanulmány

Külföldön idegen nyelven megjelent

The American Revolution in Hungarian Historiography during the Socialist Regime. *Europe and the World in European Historiography*. Ed. Csaba Lévai. (Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa, 2006.) 215-229.

The Relevance of the American Revolution in Hungarian History from an East-Central-European Perspective. *Europe's American Revolution*. Ed. Simon P. Newman. (Palgrave-Macmillan, Basingstoke, 2006.) 94-122.

Within Two Imperial Systems: Hungary and the British Colonies in North America Compared in the Writings of Gergely Berzeviczy (1763-1822). *Europe and Its Empires*. Eds. Mary N. Harris and Csaba Lévai. (Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa, 2008.) 31-46.

Discrimination and Tolerance: the Case of Thomas Jefferson and Slavery. *Discrimination and Tolerance in Historical Perspective*. Ed. Gudmundur Hálfðanarson. (Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa, 2009.) 295-299.

Naturalization and Citizenship in the United States from the American Revolution to the End of the Civil War. In: *Citizenships and Identities: Inclusion, Exclusion, Participation*. Ed. Ann Katherine Isaacs. (Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa, 2010.) 231-235.

Thomas Jefferson and his Efforts to Establish Political and Commercial Relations between the Habsburg Empire and the Early Republic. *Europeans Engaging the Atlantic. Knowledge and Trade*. Ed. Susanne Lachenicht. (Campus Verlag, Frankfurt and New York, 2014.) 111-126.

The Fable of Jonathan Bull and Mary Bull: James Madison and His Interpretation of the Missouri Crisis of 1819-1820. *Space, Identity and Discourse in Anglophone Studies. Crossing Boundaries*. Eds. Attila Dósa, Ágnes Magruczné Godó, Anett Schäffer and Robin Lee Nagano. (Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2024.) 202-217.

Magyarországon idegen nyelven megjelent

In between and within Great Powers – The Comparison of Hungary and the British Colonies in North America in the 18th century. *Small Nations on the Borderlines of Great Powers*. Eds. Attila Bárány and Satu Matikainen. (Multiplex Media – Debrecen Kft., Debrecen – Jyväskylä, 2013. 129-141.

Two Virginian Founding Fathers and Two Last Wills: The Problem of Slavery and the Testaments of George Washington and Thomas Jefferson. *Myth, Image, Narrative: Critical Studies*. Eds. Edit Gáll, Zsuzsanna Péri-Nagy, Mária Adorján. (Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, L'Harmattan Publishing, Éditions L'Harmattan, Budapest – Paris, 2024.) 73-87.

Magyarországon magyarul megjelent

Az amerikai történetírás ún. konszenzus iskolája az amerikai forradalom eszmetörténeti hátteréről. *Történeti Tanulmányok VIII*. A Debreceni Egyetem Történeti Intézetének kiadványa 2000. 53-78.

A progresszizmus és az amerikai forradalom: Charles Beard az amerikai forradalom eszmeiségéről. *Történeti Tanulmányok IX*. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa 2001. 185-202.

Szabadságot a szolgaság fenntartásával: az amerikai forradalom alapidokumentumai és a rabszolgaság kérdése. *Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára*. Szerk. ifj. Barta János és Pallai László. (Multiplex Media – Debrecen University Press – Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2004.) 139-152.

Egy amerikai Bécsben, avagy bevezetés a korai amerikai diplomácia kulisszatitkaiba. *Gyarmatokból impérium. Magyar kutatók tanulmányai az amerikai történelemről*. Szerk. Frank Tibor. (Gondolat, Budapest, 2007.) 30-49.

Rizs és indigó: rabszolgatartás az észak-amerikai szárazföldi brit gyarmatok legdélebbi övezetében az Alsó-Délen. *Emlékkönyv Barta János 70. születésnapjára*. Szerk. Papp Imre-Angi János-Pallai László. (Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2010.) 251-261.

Gazdasági élet és rabszolgatartás az észak-amerikai közép-atlanti gyarmatokon. *Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára*. Szerk. Kovács Zoltán-Püski Levente. (Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2010.) 169-182.

Hollywood és az Amerikai Egyesült Államok történelmi küldetése *A hazafi* című filmben. *Amerikanisztika és vizualitás. Metszéspontok az információs társadalom horizontján*. Szerk. Tóth Zsófia és Vajda Zoltán (Americana Ebooks, 2012.) ISBN 978-963-89514-3-4

A puritánoknak is voltak rabszolgái: az új-angliai régió gazdasági viszonyai és a rabszolgaság a gyarmati korban. *A szavak szépsége, avagy a bibliográfus igazsága. Tisztelgés Vadon Lehel 70. születésnapján*. Szerk. Abádi Nagy Zoltán-Kádár Judit Ágnes-Tarnóc András. (Amerikanisztika Tanszék, Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2012.) 549-566.

A fekete-afrikaiak rabszolgává válásának kulturális tényezői az észak-amerikai angol gyarmatokon. *Mítoszok bővületében. Ünnepi kötet Virágos Zsolt Kálmán 70. születésnapjára. – Enchanted by Myth. A Volume for Virágos Zsolt Kálmán on his 70th Birthday*. Szerk. Németh Lenke-Simon Zoltán-Tarnóc András-Varró Gabriella. (Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012.) 129-141.

Az amerikai „prezentista-relativista” történetírók (Charles A. Beard és Carl L. Becker) megítélése Magyarországon a Kádár-rendszer időszakában. *Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról*. Szerk. Erős Vilmos-Takács Ádám. (ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.) 112-133.

„Egy olyan fekete fellelőként tekintettem a rabszolgaság intézményére, mint amely ötven esztendeje ott lebeg az ország felett” (George Washington, John Adams és James Madison felfogása a rabszolgaságról) *Költők, kémek, detektívek, piritós és fordítások – Írások Novák György tiszteletére. Poets, spies, detectives, pieces of toast, and translations – Essays in honor of György Novák*. Szerk. Zoltán Vajda. (JATE Press, Szeged, 2012.) 171-189.

Az amerikai forradalom megítélése a Magyarországon megjelent történeti irodalomban a szocialista rendszer időszakában. *Történeti Tanulmányok XIX*. A Debreceni Egyetem Történeti Intézetének kiadványa. (Debrecen, 2012.) 127-150.

Egy rabszolga felkelés és megítélése az újabb történetírásban: az 1739-es Stono felkelés a gyarmati Dél-Karolinában. „*A francia história hazai nagykövete*”. *Ünnepi kötet Papp Imre 65. születésnapjára*. Szerk. Bárány Attila – Györkös Attila – Pallai László. (Debrecen, 2013.) 131-144.

Hogyan biztosítható az erényes köztársaság fennmaradása? A klasszikus republikanizmus és a skót felvilágosodás összefonódása Thomas Jefferson politikai gondolkodásában. „*Politica philosophiai okoskodás*”. *Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*. Szerk. Fazakas Gergely Tamás – Miru György – Velkey Ferenc. (Debreceni Egyetem, Debrecen, 2013.) 221-229.

Az atlanti-óceáni rabszolga-kereskedelem a nagy számok tükrében – különös tekintettel az észak-amerikai brit gyarmatokra. *Migráció a kora középkortól napjainkig*. Szerk. –Pósán László – Veszprémy László – Isaszegi János. (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.) 329-342.

Benjamin Franklin és a rabszolgaság kérdése. *Az emberi sors és a történelem kereszteződésében: Tanulmánykötet Frank Tibor 70. születésnapjára At the Crossroads of Human Fate and History: Studies in Honour of Tibor Frank on His 70th Birthday*. Szerk. Kenyeres János – Lojkó Miklós – Magyarics Tamás – Szabó Éva Eszter. (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Angol-Amerikai Intézet, 2018.) 314-330.

Thomas Jefferson és a diplomácia: az erényes köztársaság fenntartásának külpolitikai feltételei. *Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok. Amerika a XIX-XXI. században*. Szerk. Horváth Emőke – Lehoczki Bernadett. (L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019.) 66-76.

A rabszolgák felfegyverzésének kérdése a Brit birodalomban az amerikai forradalom előtti időszakban. *Kultúra, művelődés, agrárium. Tanulmányok ifj. Barta János 80. születésnapjára*. Szerk. Papp Klára – Bárány Attila – Kerepeszki Róbert – Pallai László. (Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2020.) 211-225.

Az atlanti-óceáni rabszolga-kereskedelem a nagy számok tükrében – különös tekintettel az észak-amerikai brit gyarmatokra. *Migráció tegnap és ma*. Szerk. Bozzay Réka – Pete László. (Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2021.) 31-47.

Hogyan biztosítható az erényes köztársaság fenntartás? A klasszikus republikanizmus, a skót felvilágosodás és a fiziokratizmus összefonódása Thomas Jefferson gazdasági- és külpolitikai gondolkodásában. *Klasszikus és modern republikanizmusok. Eszmetörténeti tanulmányok*. Szerk. Nagy Ágoston – Pap Milán. (Ráció Kiadó, Budapest, 2021.) 201-217.

Washington sírjánál: Kossuth Lajos az amerikai és a magyar forradalom összehasonlításáról. *Az eszmetörténettől a nemzetközi kapcsolatokig*. Szerk. Demeter Gábor és Schrek Katalin. (Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2023.) 179-188.

EGYÉB TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

Szerkesztett kötetek

Magyarországon magyarul megjelent

Új rend egy új világban. (Dokumentumok az amerikai politikai gondolkodás korai történetéhez) Történelmi Figyelő 4. A kötet anyagát válogatta, fordította, szerkesztette, és a jegyzeteket készítette: Lévai Csaba. (Multiplex Media-Debrecen University Press, Debrecen, 1997.) 232.

Ebben a kötetben olyan írások vannak Thomas Jefferson és James Madison tollából, amelyek szoros kapcsolatban vannak értekezésem témájával.

Ismertetés, recenzió

Magyarországon idegen nyelven megjelent

A Ho-Hum History. Aladár Urbán: Republic in the New World: The Birth of the United States, 1763-1789. (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994). *BOOKS-Budapest Review of Books*, Spring, 1995, 40-42.

Péter Hahner: A Moderate Reformer? (Thomas Jefferson and the French Revolution). *BOOKS – Budapest Review of Books*, Winter 1999, 198-202. (Angol nyelven.)

Magyarországon magyarul megjelent

Urbán Aladár: Köztársaság az Újvilágban. (Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1994.). *BUKSZ-Budapesti könyvszemle* 1995. Tavasz 94-96.

Joyce Appleby: A korai Amerika történeti tanulmányozása a második világháború után. *KLIÓ-Történelmi szemlélő folyóirat*, 1995/1. 37-46.

Mark H. Smith: A polgárháború előtti amerikai Dél időfelhasználása összehasonlító perspektívában. *KLIÓ-Történelmi szemlélő folyóirat*, 1998/1. 119-126.

Timothy H. Breen: Ideológia és nacionalizmus az amerikai forradalom előestéjén. *KLIÓ-Történelmi szemlélő folyóirat*, 1998/1. 51-56.

Hahner Péter: Thomas Jefferson és a francia forradalom. *BUKSZ – Budapesti könyvszemle*, 1999. Ősz, 323-327.

Malick W. Ghachem: Emberek vagy tárgyak: a rabszolgák jogi helyzetének megítélése a gyarmati kori Virginiában. *KLIÓ-Történelmi szemlélő folyóirat*, 2004/3. 91-99.

Cassandra Pybus: Számháború: Mekkora volt az egyesült államokbeli rabszolgatartók vesztesége az amerikai forradalom következtében? *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 2005/3. 118-126.

Zoltán Vajda: Thomas Jefferson a feketék erkölcsi érzékéről. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 2010/2. 66-72.

François Furstenberg: George Washington és a rabszolgaság kérdése. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 2011/4. 63-74.

David Eltis – Philip Morgan – David Richardson és mások: A „fekete rizs tézise”: vita az afrikaiak szerepéről az észak-amerikai rizstermelés megteremtésében. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 2012/1. 64-76.

John Craig Hammond: A rabszolgatartó rendszer kiterjedése az észak-amerikai kontinens belső területeire 1770 és 1820 között. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 2012/4. 68-76.

Lucia Stanton: „Gondoskodnom kell azok boldogságáról, akik az enyémért dolgoznak”: Thomas Jefferson és rabszolgái. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 22. évf. 2013/1. 67-74.

David Head: Rabszolgaság és geopolitika: az Amerikai Egyesült Államokba irányuló illegális rabszolga-kereskedelem az 1810-es években. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 23. évf. 2014/1. 84-95.

James J. Gigantino: A rabszolgatartó rendszer lassú kimúlása New Jersey államban a polgárháború előtti évtizedekben. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 24. évf. 2015/1. 86-94.

Jonathan Barth: Merkantilizmus és a Brit Birodalom gazdaságpolitikája a XVII-XVIII. században. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 25. évf. 2016/3. 35-44.

Andrew Jackson O’Shaughnessy: A férfiak, akik elveszítették Amerikát. Az amerikai forradalom története brit szemszögből. *Aetas*, 32. évf. 2017/1. 202-208.

Jan Ellen Lewis: A „háromötödös cikkely” története: a nők és a rabszolgák helyzete közötti kapcsolatok az egyesült államokbeli alkotmányos vitákban 1787 és 1866 között. *KLIÓ-Történelmi szemlésző folyóirat*, 26. évf. 2017/3. 41-51.

Michelle Craig McDonald: Az atlanti történetírás mai helyzete. *KLIÓ-Történelmi szemlélő folyóirat*, 26. évf. 2017/2. 89-95.

Vajda Zoltán: A szeretet köztársasága. A szentimentalizmus hatása az Amerikai Egyesült Államok korai időszakának politikai gondolkodásában. *Világtörténet*, 40. évf. 2018/1. 116-120.

George Washington és a rabszolgaság kérdése. Mary V. Thompson: „The Only Unavoidable Subject of Regret”. George Washington, Slavery, and the Enslaved Community at Mount Vernon. *Aetas – Történettudományi Folyóirat*, 37. évf. 2022/1. 203-208.

Pintér Zoltán Árpád: Fabriczy Kováts Mihály. Egy magyar huszártiszt két kontinensen. *Századok*, 2023/2. 389-392.

Az amerikai forradalom és a Habsburg Monarchia. Jonathan Singerton: The American Revolution and the Habsburg Monarchy. *Aetas – Történettudományi Folyóirat*, 39. évf. 2024/3. 215-220.

Egyéb publikációk

Szakmai magazinban megjelent írások

Jefferson elnök és Sally Hemings. *BBC History Magazin*, 2021. június, XI. évf., 6. szám, 48-51.

A hétéves háború. A történelem első „világháborúja”. *Rubicon – Történelmi Magazin*, 2022. 7-8. 60-67.

Az amerikai függetlenségi háború magyar katonája. *BBC History Magazin*, 2022. szeptember, XII. évf., 9. szám, 6-10.

Az észak-amerikai brit gyarmatok. *Rubicon – Történelmi Magazin*, 2023/2-3. 26-35.

Szakmai interjúk

„Valakit amerikaivá tesz, hogy hisz bizonyos dolgokban” (Beszélgetés Gordon S. Wood amerikai történésszel) (Az interjút készítette és fordította: Lévai Csaba és Vajda Zoltán) *Aetas*, 2008/2. 172-178.

„Archaikus, de jól működik”. Interjú Lévai Csaba történésszel. Az interjút készítette Székely János. *Élet és Irodalom*, 61. évfolyam, 7. szám, 2017. február 17. <https://www.es.hu/cikk/2017-02-17/szekely-janos-/archaikus-de-jol-mukodik.html>

„A jó nemzeti történetírás valójában nemzetközi történelem”. (Interjú Peter S. Onuf amerikai történészprofesszorral) (A beszélgetést készítette és fordította: Lévai Csaba és Vajda Zoltán) *Aetas*, 2018/1. 175-178.

600 rabszolgája volt Jeffersonnak, a fekete polgárjogi mozgalom mégis hivatkozott rá. (Interjú Lévai Csabával) *Debreciner*, 2020. július 22.
https://www.debreciner.hu/cikk/3124_600_rabszolgaja_volt_thomas_jeffersonnak_a_fekete_ra

Az atlanti-óceáni rabszolga-kereskedelem és a rabszolgatartó rendszerek kialakulása az Egyesült Államokban. Rádió interjú Lévai Csaba történésszel. Tilos Rádió, Budapest, Sznobok órája, 2021. június 14. 10.05-11.55,
<https://archive.tilos.hu/cache/tilos-20210614-100000-123000.mp3>

A rabszolgaság és a rabszolga-kereskedelem. Beszélgetés Lévai Csaba történésszel. Klub Rádió, Budapest, Kovátsműhely, 2022. november 6. 17.00-17.30.
<https://www.klubradio.hu/archivum/kovatsmuhely-2022-november-06-vasarnap-1700-28831>

Még mindig az 1787-es alkotmány van érvényben/elBeszélő 39w/Lévai Csaba. 2024. október 21. 10.00-02.00. <https://www.youtube.com/watch?v=E0FQs3jIR8E>

Publicisztika

Az elektori rendszerről. *Élet és Irodalom*, 60. évfolyam, 48. szám, 2016. december 2.
<https://www.es.hu/cikk/2016-12-02/dr-habil-levai-csaba/az-elektori-rendszerrol.html>

Feketék az USA-ban. *Élet és Irodalom*, 64. évfolyam, 36. szám, 2020. szeptember 4. 12.